

ЕНТОЛОМА СМЕРДЮЧА, РОЖЕВОПЛАСТИННИК СМЕРДЮЧИЙ

Entoloma nidorosum (Fr.) Quél. [*Rhodophyllus nidorosum* (Fr.) Quél., *R. speculum*, Lange]

Родина Ентоломові — Entolomataceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія та Пн. Америка. Правобережне Полісся, Лівобережне Полісся та Старобільський злаково-лучний Степ. Адм. регіони: Кв, Дн, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Скорочення площ абсолютно заповідних цілинних степів. Ценотичні зміни характеру степової рослинності.

Умови місцезростання

Сосново-дубові та осокові ліси. Абсолютно заповідні цілинні різнотравно-типчаково-ковилові степи.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло складається з шапинки та ніжки. Шапинка опукло- або плоскорозпростерта, інколи увігнута, 5–7 см у діаметрі, зрідка з невиразним горбочком у центрі, гола, блискуча, шовковиста, оливкуватосіра, при підсиханні світліє. Пластинки білуваті, згодом брудно-рожеві. Спори еліпсоїдні, 8–10×7–8 мкм. Ніжка вузькоциліндрична, 5–9×0,2–0,8 см, гола, вгорі борошниста, в середині щільна, згодом з порожниною, білувата. М'якуш білуватий, з сильним аміачним запахом. Отруйний. В сосново-дубовому лісі досягає у жовтні, в степових ценозах утворює плодове тіла з кінця травня і до середини червня, тому віднесений до групи весняно-ранньо-літніх

видів. Серед видів роду *Entoloma* чимало мікоризоутворювачів, проте відносно *Entoloma nidorosum* (Fr.) Quél. такі відомості відсутні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Дніпровсько-Орільському ПЗ, Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили») та Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ»). Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Отруйний гриб.

Основні джерела інформації

Вассер, 1973б, 1974д; Вассер, Солдато-ва, 1977; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1959; Зерова, Роженко, 1966; Придюк, 2005.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьев

МОДРИНОФОМЕС ЛІКАРСЬКИЙ, МОДРИНОВА ГУБКА

Laricifomes officinalis (Vill.: Fr.) Kotl. et Pouzar
[*Boletus officinalis* Vill., *Fomes officinalis* (Vill.)
Neum., *Fomitopsis officinalis* (Vill.) Bond. et
Sing.]

Родина Фомітопсисові — Fomitopsidaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий.

Наукове значення
Бореальний вид з диз'юнктивним ареалом.

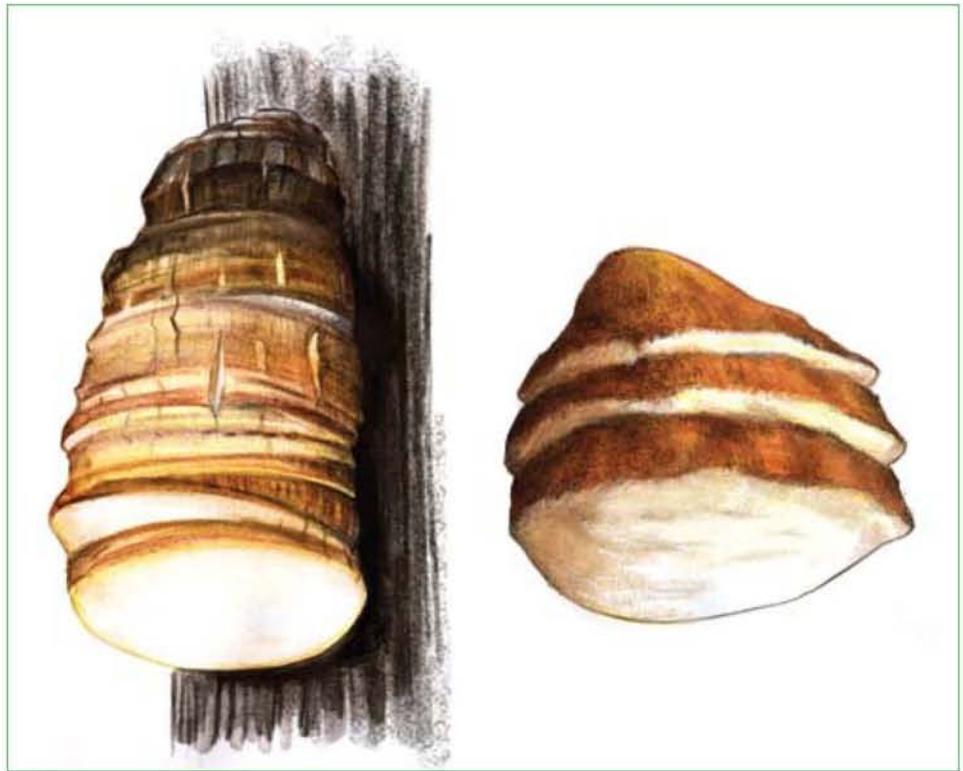
Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія та Пн. Америка. В Україні ще в першій
половині ХХ ст. був поширений на території
Карпатських та Зх.-українських лісів, проте
останнім часом повідомлення про його зна-
хідки відсутні. Адм. регіони: Ль, Ів.

Чисельність і структура популяції.
Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності
Інтенсивна заготівля у ХІХ — на поч. ХХ ст.

Умови місцезростання
У хвойних лісах та в насадженнях; на живих
стовбурах старих дерев, переважно модри-
ни (*Larix decidua*, *L. polonica* тощо). Відомий
також на *Pinus sibirica*, зрідка трапляється на
Pinus silvestris та видах роду *Abies* біля основи
стовбурів.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодові тіла багаторічні, сидячі, поодинокі,
копитоподібні або витягнуті догори, майже
циліндричні, 3–10×5–20×4–40 см, товсті, щіль-

ні і тверді, з віком стають ламкими. Поверхня
плодового тіла вкрита тонкою білою або жов-
туватою з численними тріщинами, шерохова-
тою кіркою; майже завжди на ній помітні бліді,
жовтуваті або коричнювато-бурі концентрич-
ні зони. Край тупий, заокруглений, одного
кольору з поверхнею плодового тіла. Тканина
крейдяно-біла або трохи жовтувата, у свіжо-
му стані досить м'яка, з часом твердішає, стає
пухкою і легкою, дуже гірка на смак, з борош-
нистим запахом. Тубочки невиразно шаруваті,
такого ж кольору, як і тканина, щорічно нарост-
ають приблизно на 0,5–1 см. Пори округлі до
кутастих, в кількості 3–4 на 1 мм, з цільними,
згодом з розірваними краями. Поверхня гіме-
нофора від білої до буруватої. Спори еліпсо-
подібні до яйцеподібних, 4–5,5×3–4 мкм, без-

барвні, гладенькі, часто з однією краплиною
олії. Плодові тіла багаторічні. Паразит.

Режим збереження популяцій та заходи
з охорони

Необхідно зберегти модринові ліси, сфор-
мовані старими деревами.

Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових
грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного
НАН України.

Господарське та комерційне значення

Паразит. Розвивається на стовбурах модрини і
деяких інших видів хвойних, викликаючи буру
кубічну серцевинну гниль. Цінний лікарський
гриб. У народній медицині використовується
як засіб, що зменшує нічні потовиділення у
хворих на туберкульоз, а також як проносне.
Діючою речовиною є агаріцинова кислота,
що міститься в плодових тілах гриба.

Основні джерела інформації

Бондарцев, 1953; Бондарцев, 1998; Бухало, Митро-
польская, 2001; Визначник грибів України, 1972;
Панич, 1924; Рытов, 1918; Datasheets of Threatened
Mushrooms of Europe, 2001.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьев

МІРІОСТОМА ШИЙКОВА (М. ДІРЧАСТА, М. СТРИЖНЕВИДНА)

Myriostoma coliforme (With.: Pers.) Corda

Родина Геастрові — Geastraceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Трапляється спорадично. В Європі тяжіє до пд. та пд.-сх. регіонів континенту.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично трапляється на всіх континентах, окрім Антарктиди. В Україні зібраний на території Харківського Лісостепу, Правобережного та Старобільського злаково-лучних Степів, Лівобережного злакового Степу та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Кд, Хр, Лг, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодиноким, зрідка групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць зростання через вирубування насаджень на піщаних ґрунтах; шкоди грибу завдають навіть рубки-очищення.

Умови місцезростання

Термофільний, сапротрофний вид, росте на піщаних ґрунтах соснових і сосново-листяних (особливо акацієвих) лісів; трапляється на піщаних купах, прибережних дюнах тощо.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла спочатку приплюснуто-кулясті, 2–10 см завширшки, 4–5 см заввишки, біля основи звужені, рудуваті, рудувато-коричневі. Екзоперидій рудувато-коричневий, у свіжо-

му вигляді товсто-м'ясистий, згодом щільний, твердий і дуже ламкий, при дозріванні розривається до половини або майже до основи на 7–10 загострених на кінцях лопатей, які здебільшого дуже вигинаються донизу і піднімають плодове тіло над ґрунтом. Ендоперидій тонкий, спочатку сірувато-білуватий, згодом жовтувато-коричневий, горбкуватий, біля основи звужується, утворюючи декілька шийкоподібних виростів, які з'єднують його з екзоперидієм; на опуклому боці ендоперидію помітні численні округлі отвори, через які вивільнюються спори. Під ендоперидієм знаходиться рудувато-коричнева порошиста глеба, 1,5–7,5 см, здебільшого 4 см завширшки. Спори кулясті, 6–7,5 (до 11) мкм у діаметрі, світло-коричневі, з видовженими сосочкоподібними

бородавками. Капіліцій нитчастий, з коротких, до 2 мм завдовжки, загострених гіф, звивистий, гачкоподібно зігнутий, інколи розгалужений, часто з шипастими виростами. Плодові тіла з'являються восени і довго зберігаються. На ґрунтовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Луганському ПЗ (Станично-Луганське відділення), НПП «Гомільшанські ліси», а також у Нікитському ботанічному саду і у дендропарку «Веселі Боковеньки» (Кіровоградська обл.). Доцільно створити ботанічні заказники в місцях зростання виду. Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Бере участь у процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Акулов, Леонтьєв, 2008; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1954, 1956; Саркіна, 2001; Со-син, 1973; Datasheets of Threatened Mushrooms of Europe, 2001.

Автор: І.О. Дудка

Фото: М.П. Придюк, Д.В. Леонтьєв

ГОМФ БУЛАВОПОДІБНИЙ, СВИНЯЧЕ ВУХО

Gomphus clavatus (Pers: Fr.) Gray [*Cantharellus clavatus* Fr., *Craterellus clavatus* (Pers.) Fr., *Neurophyllum clavatum* Pat.]

Родина Гомфові — Gomphaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Єдиний представник роду в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (Австрія, Болгарія, Велика Британія, Данія, Естонія, Латвія, Німеччина, Норвегія, Польща, Угорщина, Фінляндія, Франція, Швеція), Азія та Пн. Америка. Правобережне Полісся. Адм. регіон: Кв.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Евтрофікація та підкислення лісових ґрунтів. Збирання населенням.

Умови місцезростання
Хвойні та листяні ліси на вапнякових і глинистих ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло широке, булавоподібне, вухоподібне, 4–12×2–10 см, асиметричне, м'ясисте. Шапінкоподібна верхня частина плодового тіла плоска, увігнута, зрідка лічкоподібна, з тонким, інколи розсіченим позовжніми тріщинами лопатевим краєм, спочат-

ку повстиста, потім гладенька, фіолетова або м'ясо-червона, згодом жовто-коричнева, сірувато- або коричнювато-червона, вохрянокоричнювата, з бузковим відтінком. Гіменофор вузькоскладчастий, зморшкуватий або жилкуватий, з сіткою анастомозів і жилкуватих перетинок, фіолетовий, сірувато-червоний до коричневого, спускається майже до основи плодового тіла. Ніжкоподібна нижня частина плодового тіла слабодиференційована, 1–5×1–3 см, щільна, м'ясиста, білувата, світло-бузкова, згодом кольору верхньої частини або коричнева. Тканина плодового тіла щільна, біла, з приємним запахом. Спори яйцеподібноовальні, широковеретеноподібні, 10–12×4–6 мкм, з одного боку плоскуваті, бородавчас-

ті, вохряно-жовті. Спорова маса іржаво-вохряна. Добрий їстівний гриб, утворює мікоризу з хвойними та листяними породами дерев. Плодові тіла з'являються із серпня по листопад. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Обмеження або заборона збору населенням.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації
Визначник грибів України, 1972; Йорданов, Ванев, Факірова, 1978; Dörfelt, Görner, 1989; Datasheets of Threatened Mushrooms of Europe, 2001; Rödlistade arter i Sverige, 2005.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонт'єв